

Tranzicija u roditeljstvo iz perspektive posvojitelja

Novinić, Zrinka

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:491363>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-13**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Zrinka Novinić

TRANZICIJA U RODITELJSTVO
IZ PERSPEKTIVE POSVOJITELJA

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2024.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA**

Zrinka Novinić

**TRANZICIJA U RODITELJSTVO IZ PERSPEKTIVE
POSVOJITELJA**

ZAVRŠNI RAD

Mentorica: doc.dr.sc. Koraljka Modić Stanke

Zagreb, 2024.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. SPECIFIČNOSTI POSVOJENJA	2
2.1. <i>Posvojenje u Republici Hrvatskoj</i>	3
3. PRIPREMA POTENCIJALNIH POSVOJITELJA NA RODITELJSTVO	5
3.1. <i>Karakteristike posvojitelja</i>	6
3.2. <i>Uparivanje djeteta i potencijalnih posvojitelja</i>	7
3.3. <i>Olakšavajući i otežavajući čimbenici u procesu prilagodbe</i>	9
4. STRES POVEZAN SA PRILAGODBOM POSVOJITELJA	10
4.1. <i>Faza medenog mjeseca</i>	12
5. POSTADOPTIVNA DEPRESIJA	14
6. ULOGA OKOLINE U TRANZICIJI U RODITELJSTVO	16
6.1. <i>Neformalna podrška</i>	16
6.1.1. <i>Uloga baka i djedova u tranziciji u roditeljstvo</i>	18
6.2. <i>Formalna podrška</i>	19
7. ZAKLJUČAK	21
8. LITERATURA	22

Tranzicija u roditeljstvo iz perspektive posvojitelja

Sažetak:

U radu se govori o tranziciji u roditeljstvo kao jednom od značajnijih iskustava u životu sa posvojiteljske perspektive. Rad je usmjeren na razumijevanje otežavajućih i olakšavajućih čimbenika te izazova sa kojima se posvojitelji tijekom tranzicije mogu susresti. Među ključnim izazovima ističu se stres i postaditivna depresija, koji mogu značajno utjecati na emocionalno stanje posvojitelja i njihovu sposobnost da se uspješno nose s novim ulogama. Posvojitelji se često suočavaju sa problemima u ponašanju djece, nedostatkom adekvatne stručne pomoći, osjećajem iscrpljenosti i panike te poteškoćama u svladavanju različitih potreba djeteta. Također, naglašava se važnost pripreme potencijalnih posvojitelja na posvojenje kako bi se povećale šanse za uspjeh te kako bi se lakše prevladale sve prepreke. Posebna pažnja posvećuje se i ulozi podrške iz okoline, posebice od strane baka i djedova koji pružaju verbalnu, ali i emocionalnu podršku. Posvojiteljske obitelji su u današnjem društvu još uvijek u manjini što može dovesti do osjećaja izoliranosti i smanjene podrške. Sukladno navedenom, trebalo bi uložiti dodatne napore u edukaciju i senzibilizaciju šire javnosti te isto tako jačanje mreža stručne pomoći i podrške posvojiteljima što bi doprinijelo boljem snalaženju u izazovima.

Ključne riječi: tranzicija, prilagodba, posvojitelji, izazovi

Transition to parenthood from the perspective of adoptive parents

Abstract:

The paper discusses the transition into parenthood as one of the most significant life experiences from the perspective of adoptive parents. The focus is on understanding the factors that either hinder or facilitate this transition, as well as the challenges that adoptive parents may encounter during this process. Stress and post-adoption depression stand out among the key challenges, which can significantly affect the emotional state of adoptive parents and their ability to successfully cope with new roles. Adoptive parents often face issues such as children's behavioral problems, a lack of professional support, feelings of exhaustion and panic and difficulties in meeting the various needs of the child. The importance of preparing potential adoptive parents for adoption is also emphasized, as this increases the chances of success and makes it easier to overcome all challenges. Special attention is given to the role of support from the surrounding environment, especially from grandparents, who provide verbal and emotional support. Adoptive families are still a minority in today's society, which can lead to feelings of isolation and reduced support. Accordingly, additional efforts should be made in educating and sensitizing the general public, as well as strengthening professional assistance and support for adoptive parents, which would contribute to better handling of the challenges they face.

Key words: transition, adjustment, adoptive parents, challenges

Izjava o izvornosti

Ja, Zrinka Novinić, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio/-la drugim izvorima od onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Zrinka Novinić

Datum: 03.09.2024.

1. UVOD

Roditeljstvo je jedno od najznačajnijih i najizazovnijih iskustava u životu, koje pritom donosi promjene u svim segmentima života (Reić Ercegovac i Penezić, 2010.). Može se reći da razdoblje tranzicije u roditeljstvo obuhvaća period od trudnoće do nekoliko mjeseci nakon porođaja, no s obzirom na to da ona nije obilježena samim rođenjem prvog djeteta, već svim promjenama koje se javljaju dolaskom djeteta u obitelj, u literaturi pronalazimo vremenska odstupanja kod definicije tranzicije (Reić Ercegovac i Penezić, 2010.). Kada govorimo o razlozima zbog kojih se ljudi odlučuju za roditeljstvo, u većini slučaja se radi o želji za bliskim odnosom i zabavi koju pružaju djeca. Međutim, sama tranzicija u roditeljstvo može sa sobom nositi i manjak slobodnog vremena te financijskih sredstava, što predstavlja dodatan izazov za roditelje (Berk, 2008.).

Posebni izazovi, očekivanja i zahtjevi prate suvremenu obitelj, koju karakteriziraju promjene u odnosima muškaraca i žena u obitelji, shvaćanje vrijednosti društva i prirode djece, veći broj jednoroditeljskih obitelji i drugi. Izazovi koji dolaze s roditeljstvom također se razlikuju ovisno o razvojnom statusu djeteta, a kao najznačajniji navode se prilagodba promjenama djetetova odrastanja te očekivanje visokih standarda ponašanja (Macuka, 2022.), kao i promjene uloga, povećana razina stresa, nedostatak sna te promjene u intimnim partnerskim odnosima (Foli i sur., 2017.). Kao jedan od težih izazova kod žena se nakon poroda može javiti i postporođajna depresija, a najčešće se pojavljuje unutar prve godine nakon porođaja. Ovaj poremećaj smanjuje osjećaj sreće i radosti koji nove majke obično doživljavaju (Baisch i sur., 2010.)

Kada se govori o tranziciji u roditeljstvo putem posvojenja, posvojitelji se također mogu susresti sa navedenim izazovima, no kod njih se navode i dodatne prepreke, poput administracije, ulaganja značajnih financijskih sredstava, suočavanja sa neuspjelim posvojenjem, stigme povezane sa posvojenjem i brojne druge (Foli i sur., 2017.). Također, kao što se kod bioloških roditelja može javiti postporođajna depresija, kod posvojitelja se može javiti postadoptivna depresija, koja im može stvarati veliku prepreku u prilagodbi (McCarthy, 2007.). Dakako, ova tranzicija može uključivati i suočavanje sa raznim nesigurnostima, primjerice straha od neprihvatanja djeteta ili neuspjelog povezivanja sa djetetom (Goodwin i sur., 2020.). Kada dijete bude

smješteno u posvojiteljsku obitelj, prilagodba svakog člana obitelji igra ključnu ulogu u samom ishodu tog procesa. Iako prilagodba igra važnu ulogu u uspješnosti procesa posvojenja, vrlo se malo istraživanja bavi ovom temom (Goodwin i sur., 2020.).

Cilj ovog rada je stjecanje uvida u tranziciju u roditeljstvo iz posvojiteljske perspektive. Shodno tome, raspravljati će se o procesu posvojenja i njegovim izazovima. Zatim će se opisati karakteristike posvojitelja, kao i sam proces pripreme na posvojenje te uparivanje posvojitelja i djeteta s osvrtom na popratne olakšavajuće odnosno otežavajuće okolnosti. Podrobnije će se govoriti o stresu povezanom sa prilagobom i postadoptivnoj depresiji kao dva velika izazova. Na kraju će se istaknuti važnost okoline u tranziciji u roditeljstvo.

2. SPECIFIČNOSTI POSVOJENJA

Iako tranzicija u roditeljstvo sa sobom donosi brojne izazove, kod posvojitelja se oni nerijetko inteziviraju zbog razlika u okolnostima povezanim s načinom na koji postaju roditelji. Samim time, već se u startu susreću sa nedovoljnom pripremljenosti na same izazove. Poseban izazov je i dužina trajanja samog postupka posvojenja, što je nerijetko posljedica neorganiziranosti ustanove, nepostojanja rokova te nedostatka shvaćanja važnosti brzine samog postupka. Isto tako nedostatak informacija o djetetu koje se posvaja može dovesti do nejasnoća, ali i posljedica na različite aspekte djetetovog razvoja. Kao još jedan izazov javlja se i nedostatak sustavne podrške nakon posvojenja roditeljima i njihovoj djeci (Kralj i sur., 2014.). U istraživanju autorice Lewis (2018.) koje je provedeno u Ujedinjenom Kraljevstvu, posvojitelji su iskazali svoje nezadovoljstvo sa procesom planiranja upoznavanja djeteta te smještaja djeteta u dom posvojitelja. U tim situacijama često su se osjećali obeshrabreno od strane socijalnih radnika te se cijeli postupak činio neprofesionalnim. Također, posvojitelji su naveli kako su se tijekom razdoblja tranzicije često osjećali kao da su pod nadzorom, što je značajno utjecalo na njihov odnos sa socijalnim radnicima (Lewis, 2018.). U istraživanju provedenom u Sjevernoj Irskoj posvojitelji su iskazali svoju zabrinutost glede veze s biološkom obitelji (MacDonald i McSherry, 2011.). Nerijetko su osjećali ljutnju i ljubomoru te su sam kontakt smatrali mogućnošću da bi biološka obitelj mogla preuzeti kontrolu nad njihovim životima. Isto tako, odnos djeteta sa svojom biološkom obitelji nije odgovarao očekivanjima posvojitelja te im je to izazvalo dodatnu nesigurnost (MacDonald i McSherry, 2011.). Postojećoj raznolikosti

u izazovima s kojima se susreću roditelji nerijetko doprinose i različite vrste posvojenja koje su u podlozi njihove tranzicije u roditeljstvo.

Kada govorimo o vrstama posvojenja, autorica Gilmore (2023.) ih dijeli na tri glavna tipa. To su: zatvoreno, poluotvoreno i otvoreno. U zatvorenom posvojenju nedostaje kontakt, odnosno ikakva razmjena informacija između bioloških roditelja i djece, a posvojitelji nemaju pristup obiteljskoj povijesti djeteta. Poluotvoreno posvojenje karakterizira veća količina kontakta nego u zatvorenom, ali i manja nego u otvorenom posvojenju. Ovdje se radi o dijeljenju informacija između bioloških roditelja i posvojitelja prema strukturiranim pravilima pri čemu socijalni radnik djeluje kao posrednik. U tom kontekstu, najčešći oblik kontakta nakon posvojenja u Sjedinjenim Američkim Državama, Velikoj Britaniji i Australiji je razmjena pisama i slika pod nadzorom posredničkih službi (Logan, 2010., prema Chateauneuf i sur., 2017.). U otvorenom posvojenju postoji izravna interakcija između bioloških i posvojiteljskih obitelji do te mjere da posvojitelji mogu biti prisutni čak i kod djetetova rođenja (Gilmore, 2023.). Međutim, otvorenost u kontekstu posvojenja nije ograničena samo na načine kako se kontakt ostvaruje i održava, već i na stupanj do kojeg su posvojitelji sposobni poticati otvoren i podržavajući dijalog unutar obitelji te raspravljati o problemima i emocijama s kojima se susretnu (Barrat, 2006., prema Chateauneuf i sur., 2017.). Dok u nekim zemljama paralelno postoje sve tri vrste posvojenja, u Republici Hrvatskoj formalno postoje samo zatvorena posvojenja.

2.1. Posvojenje u Republici Hrvatskoj

Pojam i svrha posvojenja u Republici Hrvatskoj definirani su u Obiteljskom zakonu. Prema Obiteljskom zakonu (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23), posvojenje je poseban pravni postupak kojim se osigurava zaštita djeteta bez odgovarajuće roditeljske skrbi, stvarajući time stalni odnos roditelja i djeteta. U Republici Hrvatskoj, da bi osoba postala posvojitelj, mora zadovoljiti određene uvjete propisane Obiteljskim zakonom i drugim podzakonskim aktima i protokolima. Potencijalni posvojitelji mogu biti bračni ili izvanbračni partneri zajedno, jedan bračni ili izvanbračni partner, ako je drugi partner roditelj ili posvojitelj ili samci. Dijete ne može posvojiti osoba koja je lišena poslovne sposobnosti ili prava na roditeljsku skrb (Obiteljski zakon, NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23). Što se tiče razloga za posvojenje, oni su različiti kod potencijalnih posvojitelja, no moglo bi se reći da većina posvojitelja želi upravo kroz

posvojenje ostvariti svoju roditeljsku ulogu. Također, u većini slučajeva se radi o neplodnosti, želji za pomoći djetetu ili jednostavno želji za većim brojem djece. Ti razlozi slični su u Hrvatskoj i u zapadnim zemljama. Djeca koja se najčešće posvajaju su ona iz sustava socijalne skrbi te koja su nerijetko bila izložena različitim rizičnim čimbenicima ili su dulje vrijeme boravila u institucijama alternativne skrbi (Sladović-Franz, 2019.)

Svatko tko se odluči na posvojenje i ispunjava zakonske pretpostavke dužan je, prema Obiteljskom zakonu, sudjelovati u programu stručne pripreme za posvojenje (Obiteljski zakon, NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23). Nakon što se procjeni prikladnost i podobnost za posvojenje, osoba se upisuje u registar potencijalnih posvojitelja, a cijeli postupak je pod nadležnosti Hrvatskog zavoda za socijalni rad. Bitno je da se za određeno dijete odabere najprikladniji posvojitelj, što bi značilo da se u obzir uzima stručno mišljenje Hrvatskog zavoda za socijalni rad te karakteristike i potrebe djeteta (Obiteljski zakon, NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23).

U novije vrijeme, kako se alternativna skrb sve više razvija, smanjuje se postotak posvojenja djece ranije razvojne dobi. To objašnjava činjenica da se biološkim roditeljima nastoji pružiti podrška za ponovno preuzimanje roditeljske uloge, ali i jačanje mehanizma zaštite roditeljskih i dječjih prava. Nastavno na navedeno, danas su djeca koja se posvajaju najčešće starije životne dobi, dulje su boravila u institucijama alternativne skrbi, imaju određene razvojne teškoće ili su iskusila traume kao posljedica zlostavljanja ili zanemarivanja (Sladović-Franz, 2019.).

Prema izvješću pučke pravobraniteljice za djecu za 2023. godinu, najveći izazovi u procesu posvojenja iz perspektive potencijalnih posvojitelja tiču se dugotrajnosti traženja djeteta koje ispunjava njihove uvjete i očekivanja za posvojenje. Stručnjaci koji vode edukacije za potencijalne posvojitelje i pružaju grupnu podršku ističu nedostatke trenutnog postupka pripreme. Također, smatraju da bi ga trebalo unaprijediti kako bi se budući posvojitelji osnažili stjecanjem vještina i znanja potrebnih za odgovornu ulogu roditelja, koja itekako zna biti zahtjevna te kako bi bolje razumjeli potrebe posvojene djece (Pravobranitelj za djecu, 2023.). Nažalost, postoje i slučajevi gdje posvojitelji, unatoč podršci obiteljskih centara i udruga koje pružaju psihosocijalnu pomoć, nisu u stanju nositi se s raznim teškoćama te shodno tome ne

uspijevaju uskladiti svoja očekivanja s djetetovim sposobnostima. To nekada može dovesti i do vraćanja djeteta u sustav socijalne skrbi, što nipošto nije dobro za dijete (Pravobranitelj za djecu, 2023.).

3. PRIPREMA POTENCIJALNIH POSVOJITELJA NA RODITELJSTVO

Cjelokupan proces posvojenja povezan je sa raznim gubitcima poput veza s biološkim roditeljima, braćom i sestrama, rodbinom, djelatnicima ustanove u kojoj je dijete bilo smješteno, udomiteljima i slično (Pravobranitelj za djecu, 2023.). Pravobranitelj za djecu (2023.) govori kako proces posvojenja može biti vrlo izazovan za posvojitelje koji moraju biti svjesni da prihvaćanjem cijelog postupka preuzimaju i sveukupno „nasljeđe“ djeteta. Autorica Sladović-Franz (2019.) govori upravo o važnosti osvještavanja potencijalnih posvojitelja o prihvaćanju cjelokupnog nasljeđa djeteta, koje nerijetko karakteriziraju određena traumatska iskustva. Stoga je bitno da posvojitelji budu spremni uvažiti specifične potrebe posvojenog djeteta (Rees i Selwyn, 2009., prema Sladović-Franz, 2019.)

U tome im dakako može pomoći obvezna stručna priprema koju nalaže Obiteljski zakon te ostvarivanje osobnih odnosa prije zasnivanja posvojenja, što je uvedeno u zakon tek 2015. godine. Ova je priprema od velike važnosti, jer omogućuje procjenu prikladnosti posvojitelja za dijete te daje uvid u napredak odnosa djeteta i posvojitelja. Također, njome se ujedno procjenjuje je li upravo posvojenje najprikladniji odabir skrbi za dijete (Zurak i Laklija, 2020.). Sladović-Franz (2019.) također ističe važnost pripreme potencijalnih posvojitelja kroz pohađanje tzv. Škole za posvojitelje. Sama priprema omogućuje razvijanje uvida i samoprocjene posvojitelja te stjecanje znanja o specifičnim potrebama djece i izazovima posvojenja (Sladović-Franz, 2019.). Ta se priprema provodi u Hrvatskom zavodu za socijalni rad, brojnim obiteljskim centrima te nekoliko drugih udruga poput ADOPTTE te udruge Na drugi način. S obzirom na stresne situacije kroz koje posvojitelji prolaze tijekom pripreme za posvojenje, ova priprema je vrlo bitna. Isto tako, važno je da psiholozi i socijalni radnici svojim razumijevanjem i senzibilnošću vode dijete, posvojitelje i udomitelje kroz taj osjetljiv proces. Priprema i edukacija su također bitne kako bi dijete kroz cijeli proces prošlo bez traumatičnog iskustva (Belamarić, 2016.).

Isto tako, vrlo je bitno da potencijalni posvojitelji, prije nego što započnu proces prijave, preispitaju svoje motive, stajališta, razloge i predrasude o tom cjelokupnom procesu. Važno je da su ti motivi ispravni, kako bi sam proces prošao uspješno. Odnosno, tijekom same pripreme potencijalne posvojitelje je važno potaknuti na promišljanje o osobnoj spremnosti na posvojenje djeteta sa specifičnim izazovima ili teškom prošlošću (Sladović-Franz, 2019.). Autori Gerstenzang i Freundlich (2006.) ističu kako je važno da posvojitelji priznaju svoju nesigurnost u sposobnosti odgajanja djeteta s određenim karakteristikama. Uloga je stručnjaka da ih ohrabre u njihovom procjenjivanju samih sebe, svog partnera te ukupan kapacitet obitelji i okoline za posvojenje određenog djeteta te da tek tada donesu svoju konačnu odluku. (Sladović-Franz, 2019.). Međutim, nije opravdano za očekivati da stručnjaci mogu s potpunom sigurnošću predvidjeti ishode. Dakako, taj ishod ovisi o više različitih čimbenika, uključujući genetiku, osobine djeteta, odnos sa ostalim osobama u njihovoj okolini i slično (Gerstenzang i Freundlich, 2006.).

3.1. Karakteristike posvojitelja

Kod procesa tranzicije u roditeljstvo, vrlo su bitne određene karakteristike posvojitelja. Posvojitelji su u pravilu stariji, stabilniji u svojim karijerama te imaju dugotrajnije i intimnije veze. Osim toga, često su bolje obrazovani i pripadaju višoj socioekonomskoj klasi. Može se također reći da su otporniji, jer su prošli kroz različite prepreke povezane sa procesom posvojenja, uključujući i sam postupak posvojenja, koji općenito jako dugo traje (Foli i sur., 2017.). Samim time, trebali su dostići određenu razinu prilagodbe na različite situacije. Isto tako, velika je vjerojatnost da su posvojitelji i njihovi roditelji stariji od bioloških roditelja te njihovih roditelja, odnosno baka i djedova. Također, prosječno gledano, duže su u braku i vjerojatno imaju braću i sestre koji su već postali roditelji te su bakama i djedovima podarili biološke unuke (Foli i sur., 2017.).

Jedna od ključnih karakteristika potrebnih za uspješnu prilagodbu posvojitelja je fleksibilnost u odgoju. Posvojitelji moraju imati puno razumijevanja za djecu koju posvajaju, jer postoji velika vjerojatnost da su njihovi životi prije posvojenja bili ispunjeni traumama i nestabilnošću. Samim time, takva djeca zahtijevaju specifičan pristup i dodatnu pažnju. Posvojitelji isto tako trebaju biti spremni na učenje novih tehnika i pristupa u roditeljstvu. Posebice je bitno da budu educirani o potrebama djece

koja su prošla kroz traume, kao i o najboljim načinima kako im pomoći da se prilagode novoj obitelji i okruženju (Goodwin i sur., 2020.). Posvojitelji moraju biti sposobni postaviti pravila i očekivanja koja su jasna, ali i dovoljno fleksibilna da se prilagode potrebama djeteta. Također, moraju biti sposobni postaviti jasno definirane granice kako bi se djeca osjećala sigurno i zaštićeno (Foli i sur., 2017.). Fleksibilnost također podrazumijeva sposobnost posvojitelja da prilagode svoja očekivanja i metode odgoja jedinstvenim potrebama svakog djeteta. Uz pokazivanje fleksibilnosti i prilagodbe, dosljedno pružanje smjernica ključno je za uspješan odgoj djeteta (Goodwin i sur., 2020.).

Posvojitelji su također svjesno odlučili postati roditelji, čekali su i žrtvovali se za roditeljstvo te su se možda susreli sa neplodnošću, spontanom pobačajima, pa čak i sa neuspjelim posvojenjem prije konačnog posvojenja (Foli i sur., 2017.). Jedan od problema koji se može javiti je taj da se posvojitelji istovremeno još uvijek bore i suočavaju sa dugotrajnim procesom neplodnosti. U tom periodu mogu se suočiti sa osjećajem razočaranja i gorčine, vlastitim povrijeđenim egom, prijetnjama razvodom, međusobnim optuživanjem zbog nesposobnosti da postanu biološki roditelji i slično (Blum, 1883.). Suočavanje sa tim problemom može im otežati sam proces prilagodbe. Također, prije donošenja odluke o posvajanju, supružnik koji se suočava sa problemom neplodnosti mora se suočiti i sa reakcijom svoga partnera. To uključuje suočavanje s raznim izazovima, sukobima i potencijalnim bračnim krizama koje mogu rezultirati različitim situacijama, poput postupnog rješavanja problema, ali i regresivne prilagodbe te poremećaja ličnosti (Blum, 1883.). Takvo suočavanje ne mora nužno značiti nešto negativno. Lako je moguće da su posvojitelji koji su se suočili sa problemom neplodnosti, možda ojačali svoj bračni odnos te poboljšali način rješavanja sukoba tijekom stresnih životnih situacija (Ceballo i sur., 2004.).

3.2. Uparivanje djeteta i potencijalnih posvojitelja

S obzirom na navedene okolnosti s kojima se susreću posvojitelji, a kako bi postupak posvojenja bio dugotrajno ostvariv i uspješan, postoji nekoliko koraka koje bi stručnjaci prethodno trebali pažljivo i kvalitetno napraviti. Prvo je potrebno napraviti procjenu snaga djeteta i obitelji, izazova, želja i potreba, a zatim je potrebno odabrati obitelj koja ima najbolji potencijal da zadovolji upravo te djetetove želje i potrebe. Dakle, fokus je prvenstveno na djetetu, a ne na posvojiteljima. Treći je korak

međusobno uparivanje (Sladović-Franz, 2019.). Na samom početku vrlo je bitno utvrditi motivaciju potencijalnih posvojitelja. Odnosno, važno je utvrditi jesu li posvojitelji odabrali posvojenje samo kako bi zadovoljili vlastite potrebe ili ipak postoji želja za pomoći i pružanjem ljubavi prema djetetu (Sladović Franz, 2019.).

Na početku se također javlja pitanje zadovoljava li potencijalni posvojitelj propisane uvjete te može li biti upisan u Registar potencijalnih posvojitelja. Sljedeći je korak utvrditi za koje bi dijete odgovarali potencijalni posvojitelji, na temelju osobina, dobi, prethodnih iskustava i slično (Sladović-Franz, 2019.). Primjerice, lako je moguće da su djeca koja čekaju na posvojenje već doživjela određene traumatske događaje te posvojitelji često nisu svjesni kako to može utjecati na emocionalni razvoj djeteta. U tom je slučaju bitno utvrditi da je potencijalni posvojitelj spreman razumijeti djetetovu prošlost, njegovo trenutno funkcioniranje i potencijalne izazove s kojima se može susresti (Gerstenzang i Freundlich, 2006.). Na kraju dolazi ciljane procjena koja čini sastavni dio samog procesa uparivanja. Ovakva procjena sadržava niz detaljnih informacija o djetetu, ali i usporednu analizu više potencijalnih posvojitelja. Posljedica toga je dobivanje uvida u razlike te utvrđivanje jačih i slabih strana koje se mogu očekivati u potencijalnoj obitelji (Sladović-Franz, 2019.).

Nastavno na navedeno, proces procjene posvojitelja uvelike je složan proces. Kod same procjene roditeljskih sposobnosti, bitno je naglasiti da se u većini slučajeva ne procjenjuju sadašnje, već potencijalne roditeljske sposobnosti (Sladović-Franz, 2019.). Quinton (2012.) iznosi niz karakteristika potencijalnih posvojitelja koje bi predviđale uspjeh u posvojenju te ih stoga treba uzeti u obzir tijekom uparivanja posvojitelja i djece. Ističe veću dob i zrelost posvojitelja, njihovu spremnost na suradnju sa stručnjacima, roditeljsku osjetljivost te odgovornost (Quinton, 2012.). Međutim, Lee i suradnici (2020.) tvrde da veća dob posvojitelja ne mora nužno uvijek biti i prednost. Razina obrazovanja također može predstavljati određeni čimbenik za stabilnost obitelji. Posvojitelji, prosječno gledano, imaju višu razinu obrazovanja od bioloških roditelja (Hamilton i sur., 2007., prema Lee i sur., 2020.).

Autor Quinton (2012.) osvrnuo se i na koncept „adopter led matching“, koji se u Ujedinjenom Kraljevstvu pokazao korisnim jer su posvojitelji mogli usvojiti realističnija očekivanja te veća iskustva za suočavanje sa problemima posvojenja. Ova

praksa obično uključuje susrete potencijalnih posvojitelja i socijalnih radnika, gdje posvojitelji dobivaju razne informacije, uključujući i videozapise o djeci koja čekaju da budu posvojena. Ovaj pristup ima za cilj osigurati bolje pripremljen smještaj za dijete, no isto tako bolju usklađenost sa roditeljskim stilom posvojitelja (Quinton, 2012.).

3.3. *Olakšavajući i otežavajući čimbenici u procesu prilagodbe*

Shodno navedenom, posvojitelji se susreću sa različitim situacijama, ovisno u kojoj su fazi tranzicije. Kada dijete postane dio nove posvojiteljske obitelji, prilagodba je nužna za svakog člana te obitelji. Kvalitetni odnosi i emocionalno zdravlje ključni su za opstanak obitelji (Goodwin i sur., 2020.). Kao jedna od poteškoća s kojim se mogu susresti posvojitelji su nedovoljno znanje i informiranost o djeci. Čak i nakon što prođu potrebnu obuku koju pružaju ustanove, posvojitelji se i dalje se osjećaju da nedovoljno razumiju učinke traume koju su djeca doživjela prije nego što su smještena u njihove domove. Povezano s tim, posvojitelji često ne razumiju utjecaj ranih traumatičnih iskustava na emocionalno zdravlje i ponašanje djeteta, pa stoga mogu cjelokupnom procesu pristupiti sa nizom nereálnih očekivanja. Ta nereálna očekivanja uključuju to kako će dijete reagirati na njih i novu okolinu te kako će se ponašati u njihovoj blizini. Često posvojitelji misle da će njihova spremnost da posvoje dijete biti dovoljna da pomogne djetetu da prevlada svoje traume iz prošlosti, što ne mora uvijek biti slučaj (Goodwin i sur., 2020.).

Jedan od problema koji se javlja je želja posvojitelja za brzim posvojenjem ili pak pritisak od strane sustava da posvoje dijete prije nego što su sami spremni na to. Kada se ta tranzicija dogodi prebrzo, posvojitelji su preplavljeni emocijama. Uz to se mogu javiti i izazovna ponašanja djeteta te dolazi do određenih problema, pa čak i do vraćanja djeteta u sustav (Goodwin i sur., 2020.). Pripreme za posvojitelje prije posvajanja mogu u ovom slučaju biti od velike koristi. Posvojitelji često tijekom priprema postanu više osviješteni o činjenici da dijete koje posvoje možda neće ispuniti njihova očekivanja te vjerojatno neće zadovoljiti njihove idealne preferencije. Stoga mogu lako prilagoditi svoja očekivanja prije posvajanja djeteta (Moyer i Goldenberg, 2015.). Foli i suradnici (2017.) također spominju važnost pripreme posvojitelja, koja ih priprema na izazove s kojima bi se mogli susresti tijekom posvojenja te kako se s njima nositi. Isto tako naglašava da se mnogi posvojitelji

susreću s takozvanim „jedinstvenim iskustvom“ proširenja obitelji, koje sa sobom nosi razne karakteristike.

Proces posvojenja može različito utjecati na osobe. Mnogo toga ovisi o međusobnom odnosu posvojitelja, o sukobima koji se mogu pojaviti te o podršci koju dobivaju od svojih roditelja, rodbine i prijatelja (Blum, 1983.). Ceballo i suradnici (2004.) navode kako neki od posvojitelja mogu doživjeti nesuglasice sa svojim partnerom nakon posvojenja, no unatoč tome, na kraju ipak iskuse porast bračne kvalitete. Može se također reći da posvajanje djeteta generalno manje opterećuje bračni odnos u usporedbi sa dobivanjem biološkog djeteta. Budući da je odluka o posvajanju djeteta vrlo vjerojatno obostrana, ona će manje uzrokovati nesklad među posvojiteljima (Ceballo i sur., 2004.).

4. STRES POVEZAN SA PRILAGODBOM POSVOJITELJA

Kada se radi o prilagodbi na posvojenje, ona se na posvojitelje može različito odraziti. Kao glavna emocija, kod posvojitelja se može javiti stres (Foli i sur., 2017.). Ovdje je riječ o specifičnim okolnostima, jer cijeli put do posvojenja djeteta uključuje izazove nošenja sa neplodnosti, sustavom te dugoročnim čekanjem (Kralj i sur., 2014.). Stres može biti uzrokovan samom činjenicom neizvjesnosti samog postupka posvojenja, odnosno nedostatka kontrole nad time što će se sljedeće dogoditi kao i briga o tome hoće li biti dobri roditelji (Foli i sur., 2017.).

Jedan od uzroka stresa kod posvojitelja su individualni problemi ponašanja djece. Odnosno, kada se radi o većim problemima u ponašanju djeteta, razina stresa kod posvojitelja raste (Judge, 2003.) Do ovog su zaključka došli i Mainemer i suradnici (1998.), koji su ustanovili da je posvojiteljski stres više povezan sa problemima u ponašanju, nego sa ostalim specifičnim potrebama djece. To se može objasniti sa više činjenica. Jasno je da je posvojiteljima možda lako za prihvatiti da nisu oni odgovorni za probleme zastoja u razvoju ili nekog psihičkog poremećaja djeteta, međutim problemi u ponašanju nerijetko znaju biti vrlo uznemirujući za posvojitelje. Isto tako, jedan od problema može biti taj da roditelji imaju drugačija očekivanja u vezi ponašanja djece. Nerijetko su nepripremljeni za takve izazove, posebice ako se radi o zastoju u razvoju, medicinskim poteškoćama ili već navedenim problemima u ponašanju. Činjenica da posvojitelji nisu dovoljno svjesni ni pripremljeni na te

izazove, stavlja posvojitelje u situaciju gdje se teško nose sa njima (Mainemer i sur., 1998.). Istraživanje Palacios i Sánchez-Sandovala (2006.) došlo je do rezultata da i spol djeteta može biti povezan sa većom razinom posvojiteljskog stresa. To objašnjava činjenica da su problemi u ponašanju kod posvojene djece češći kod dječaka nego kod djevojčica, posebice eksternalizirani problemi koji uzrokuju višu razinu stresa (Palacios i Sánchez-Sandoval, 2006.).

Isto tako, jedan od čimbenika koji može dodatno utjecati na stres je posvajanje starijeg djeteta, odnosno kasniji odgoj starijeg djeteta stresniji je za posvojitelje. To se događa iz više razloga. Veća je vjerojatnost da je starije dijete provelo duže vremena u sustavu socijalne skrbi i udomiteljskim obiteljima nego dojenčad. Samim time, ako je to iskustvo bilo neadekvatno ili ako su djeca doživjela određene traume, posvojitelji se nalaze u situaciji gdje moraju rješavati dodatne probleme koje možda nisu očekivali (Bird i sur., 2002.) U istraživanju koje su proveli Palacios i Sánchez-Sandoval (2006.) sva djeca bila su posvojena prije nego što su napunila 1 godinu te veća razina stresa u ovom slučaju nije bila povezana sa tom varijablom. To nam može sugerirati da ta djeca vjerojatno nemaju loša iskustva u povijesti ili ih imaju manje te nisu bila podložna neadekvatnoj institucionalizaciji ili su to bila u manjoj mjeri. Međutim, ono što je doprinijelo većoj razini stresa je stil odgoja i komunikacije sa djetetom, odnos djeteta i roditelja prije posvojenja, korištenje usluga podrške od strane roditelja prije posvojenja i slično. Isto tako, veća razina stresa javlja se kod posvojitelja koji imaju stariju djecu, ali i veći broj posvojene djece (Bird, Peteron i Miller, 2002.). Mainemer i suradnici (1998.) također su došli do zaključka da je razina stresa veća u obiteljima gdje je posvojeno više od jednog djeteta.

Nastavno na navedeno, kako se posvojitelji nose sa konstantnom potrebom zadovoljavanja složenih potreba posvojenog djeteta, cijeli taj period im može biti izuzetno stresan. Isto tako, dolazak djeteta uzrokuje velike promjene u dotadašnjim odnosima i načinu života, što također može biti stresno, ako posvojitelji nemaju adekvatnu stručnu pomoć i podršku (Kralj i sur., 2014.) Mainemer i suradnici (1998.) isto tako navode da podrška okoline igra ulogu u povećanoj razini stresa kod posvojitelja. Posvojitelji kod kojih je podrška okoline i članova njihovih obitelji nedostatna, pokazuju također veću razinu stresa (Mainemer i sur., 1998.).

Kada se govori o stresu povezanom sa prilagodbom posvojitelja, Viana i Welsh (2020.) govore o modelu koji uključuje različite čimbenike koji utječu na razinu roditeljskog/posvojiteljskog stresa. Odnosno, posvojiteljski stres povezan je sa karakteristikama djeteta (dob, spol, specifične potrebe), karakteristikama roditelja/posvojitelja koje uključuju demografske karakteristike, određene kognitivne i psihološke tegobe te karakteristikama povezanim s obitelji poput podrške okoline (Viana i Welsh, 2010.). Usprkos tome, posvojitelji često jedva čekaju da dijete bude smješteno u njihov dom. Kako se taj događaj sve više bliži, posvojitelji nerijetko budu preplavljeni snažnim osjećajem ispunjenosti, koji može prikriti, odnosno zasjeniti određene stresore povezane sa posvojenjem i roditeljstvom (Levy-Shiff i sur., 1990.). Foli i suradnici (2017.) navode da neki posvojitelji osjećaju olakšanje kada se cijeli proces završi, dok su se prije samog posvojenja susreli sa puno više poteškoća.

4.1. Faza medenog mjeseca

Iako većina ljudi razdoblje medenog mjeseca veže uz bračnu zajednicu, kao kritičnu točku tranzicije u braku gdje se ranije uloge i odnosi mijenjaju u nove, ona postoji i u kontekstu posvojenja. Čak štoviše, uspješno snalaženje u različitim situacijama tijekom razdoblja medenog mjeseca ključno je za razvoj zdravog obiteljskog sustava (Rapoport i Rapoport, 1964.). Kada se raspravlja o procesu prilagodbe za djecu i obitelj, stručnjaci nerijetko definiraju ovaj izraz kao razdoblje tijekom kojeg su interakcije između roditelja i djeteta više pozitivne nego negativne prirode. Isto tako, većinom tvrde da se radi o privremenom stanju koje često naglo završava (Pinderhughes i Rosenberg, 1990., prema Goodwin i sur., 2020.).

Također, mogli bismo reći da tijekom ove faze postoje karakteristična ponašanja posvojitelja i djece. Većinom djeca u ovoj fazi žele pokazati svoje najbolje ponašanje kako bi se uklopila u dom i učinila posvojitelje sretnima. Ta ponašanja često mogu uključivati pospremanje za sobom, pomoć oko kuće, poštuju pravila te se nekad znaju udaljavati i ostajati sami iz straha da ne naprave nešto loše (Goodwin i sur., 2020.). Roditelji tijekom ove faze pokazuju izuzetnu strpljivost i popustljivost prema djetetu. Često planiraju kojekakve izlete kako bi potaknuli povezivanje obitelji i pružili djetetu zabavno iskustvo. Međutim, to s druge strane može imati negativan efekt, jer stvara nerealnu sliku za dijete. Kada izleti i zabava nestanu, može doći do zbunjujuće i frustrirajuće reakcije djeteta (Goodwin i sur., 2020.).

Normalno je za očekivati da se svaka obitelj suočava sa različitim zadacima i izazovima. Način na koji se ti zadaci rješavaju značajno se razlikuje od jedne obitelji do druge (Brodzinsky, 1987.). Kirk (1964.) tvrdi da je primarni problem za posvojiteljske obitelji onaj koji određuje njihov obrazac prilagodbe, odnosno način na koji se nose s razlikama koje su dio njihovih života. Pod tim razlikama podrazumijevaju se dodatni zadaci, izazovi i sukobi koji čine posvojiteljsku obitelj različitom od neposvojiteljske obitelji. Kirk je definirao dva obrasca suočavanja s tim razlikama. Jedan od njih je negacija tih razlika, odnosno poricanje. U prošlosti bi takvi pojedinci vjerojatno prešutjeli djetetu činjenicu da je posvojeno, no danas zakon sugerira reći djetetu da je posvojeno do 7. godine. Drugi je obrazac otvoreno suočavanje sa tim razlikama koje dolaze s posvojiteljstvom. Takvi pojedinci nastoje na neki način riješiti nedostatke uloge posvojitelja te više koriste aktivnu konfrontaciju. Oni dopuštaju sebi i svojoj djeci slobodu i priliku istraživanja te različitosti i osjećaja koji se uz nju povremeno javljaju tijekom različitih životnih iskustva. Taj se obrazac isto tako može nazvati obrascem suočavanja sa priznavanjem razlika. (Kirk, 1963.; Brodzinsky, 1987.).

Što se tiče trajanja medenog mjeseca, Goodwin i suradnici (2020.) došli su do zaključka da se ova faza proteže od jednog do četiri mjeseca nakon smještaja djeteta u posvojiteljsku obitelj. Nakon toga, može se očekivati pojava potencijalnih poteškoća, kao što su emocionalni ispadi ili izazovno ponašanje djeteta (Goodwin i sur., 2020.). Gill (1978.) smatra da je faza medenog mjeseca prva faza kroz koju prolaze posvojitelji i djeca tijekom svoje prilagodbe. Nakon nje u pravilu slijedi najduža faza-faza testiranja koja često izaziva očaj u obiteljima, a sa sobom donosi i najveće izazove (Gill, 1978.). Trajanje ove faze je od nekoliko tjedana pa čak do godinu ili dvije (Howe, 1995.). Baldo i Baldo (2003.) navode da dijete u ovoj fazi nastoji vidjeti hoće li ga obitelj i dalje voljeti, ako se bude loše ponašao. Dijete u ovoj fazi pokazuje opiranje, suprostavljanje i provociranje (Howe, 1995.), prestaje poštovati dogovorena pravila, surađivati s roditeljima, a može pokazivati i agresivna ponašanja poput bacanja igračkica, udaranja, lupanja i slično (Baldo i Baldo, 2003.). Ovakva ponašanja, između ostalog, mogu se objasniti sa prethodnim traumatičnim iskustvima djeteta, kao što su razdvajanje i odbacivanje od strane roditelja. Kako bi se dijete zaštitilo od potencijalnog odbacivanja, ono obično testira novu obitelj kako bi otkrilo što će ih

natjerati da ga odbace. Razina povjerenja djeteta je u ovoj fazi minimalna te samim time ono ne prihvaća uvjeravanja novih roditelja o trajnosti njihovog odnosa. Isto tako, dijete često percipira odbacivanje u situacijama koje to zapravo nisu (Gill, 1978.).

U fazi medenog mjeseca posvojitelji često misle da su pronašli idealno dijete, dok se u fazi testiranja kod posvojitelja mogu javiti sumnje jesu li donijeli pravilnu odluku o posvojenju (Blažeka Kokorić i Birovljević, 2015.). Kod cijelog procesa prilagodbe Ajduk (2013.) (prema Blažeka Kokorić i Birovljević, 2015.) navodi još tri dodatne faze. Naredna je faza otrežnjenja, gdje roditelji postaju svjesni kompleksnosti situacije te pokušavaju prihvatiti promjene. Sljedeća je faza hvatanje u koštac s problemima, u kojoj se posvojitelji bolje snalaze i kontroliraju stvari u situacijama kada ih dijete testira. Na kraju slijedi faza kvalitetnih interakcija gdje se razvija stvarni osjećaj obitelji (Ajduk, 2013., prema Blažeka Kokorić i Birovljević, 2015.).

5. POSTADOPTIVNA DEPRESIJA

U tranziciji u roditeljstvo, kod posvojitelja se može javiti postadoptivna depresija. Kada se promatra stručna literatura, većina istraživanja bavi se biološkim majkama, dok su posvojiteljice u ovom slučaju poprilično zakinute. Shodno tome, postoji mali broj posvojiteljica koje su svjesne postadoptivnog depresivnog sindroma, što isto tako može utjecati na njihovo suočavanje sa sindromom. U istraživanju (McCarthy, 2007.), čak 95% posvojiteljica nije znalo za ovaj sindrom, a vrlo su vjerojatno od njega bolovale. Osim problema nedostatka svijesti, većina posvojiteljica teško priznaje postadoptivnu depresiju. DeLory (2006.) je isto tako navela da se posvojiteljice boje prijaviti svoje depresivne sindrome socijalnim radnicima, zbog zabrinutosti da bi dijete moglo biti oduzeto od njih.

Bond (1995.) je definirala izraz postadoptivnog depresivnog sindroma. Opisala je taj izraz kao čudan osjećaj tjeskobe koji se javlja kod pojedinca, a uključuje osjećaj panike, osjećaj neadekvatnosti za odgovornost oko djeteta, *cloudy blue feeling* i/ili depresiju. Posvojitelji su često zbunjeni kada se pojave ti simptomi, zbog nedostatka bioloških promjena vezanih za porod, koje bi objasnile te simptome. Također, postadoptivna depresija može biti rezultat iscrpljenosti i osjećaja nemogućnosti suočavanja sa zahtjevima posvojenog djeteta. Ovaj oblik depresije posebno pogađa

one pojedince koji su se u povijesti već susreli sa emocionalnom nestabilnošću i depresijom (Bond, 1995.). Općenito, postadoptivna depresija može se klasificirati kao blaga, umjerena ili teška, pri čemu većina slučajeva spada u prve dvije kategorije (Foli i Thompson, 2004., prema Wolf, 2011.). Kao otežavajući čimbenik, mogu se javiti i drugi poremećaji raspoloženja unutar mjesec dana nakon posvojenja ili se mogu razvijati kroz nekoliko godina (Wolf, 2011.).

Nadalje, istraživanja ukazuju da se posvojitelji mogu suočavati sa depresivnim simptomima nakon smještaja djeteta u posvojiteljsku obitelj (Foli i sur., 2016.). Pojava ovakvog čimbenika može značajno utjecati na kasnije ponašanje i razvoj djeteta. Primjerice, Pemberton i suradnici (2010.) navode da je depresija kod posvojitelja povezana sa eksternaliziranim ponašanjem posvojene djece u dobi od dvije do četiri godine. Isto tako, Tully i suradnici (2008.) došli su do zaključka da depresija kod posvojitelja ukazuje na značajno veći rizik razvoja depresije te poremećaja ponašanja kod posvojene djece u adolescentskom razdoblju.

Većina istraživanja uključuje samo majke - posvojiteljice, dok su očevi često zapostavljeni (Foli i sur., 2016.). Foli i suradnici (2016.) navode kako se stope postadoptivnog depresivnog simptoma kod majki kreću od 18% do 26%, dok je stopa kod očeva 11% do 24%. Iz ovoga se može vidjeti da razlika u stopi postadaptivnog depresivnog simptoma majki i očeva i nije toliko velika. Payne i suradnici (2010.) došli su do rezultata da žene koje su prijavile depresivne simptome barem u jednom vremenskom periodu unutar prve godine nakon posvojenja, također prijavljuju i veći stupanj percipiranog stresa i poteškoća u prilagodbi nego što su očekivale. Povezanost između simptoma depresije i poteškoća u prilagodbi bila je najveća u periodu od 4 tjedana nakon posvojenja, a posebice kod žena koje su prijavile najteže simptome depresije nakon posvojenja. Zanimljivo je da simptomi depresije nakon posvojenja nisu bili češći kod žena sa psihijatrijskom poviješću, što nam može sugerirati nedostatak genetskog doprinosa postadoptivnoj depresiji (Payne i sur., 2010.). Foli i suradnici (2016.) navode kako posvojitelji koji su pokazivali blage simptome depresije prije posvojenja djeteta, prijavljuju znatni porast simptoma depresije u periodu od 6 mjeseci nakon posvojenja. S druge strane, posvojitelji kod kojih je utvrđena visoka razina depresije nastavljaju pokazivati simptome depresije i nakon posvojenja, što

može biti posljedica neispunjenja očekivanja ili nepovezanosti simptoma depresije sa procesom posvojenja (Foli i sur., 2016.).

Posvojiteljice koje su se susrele sa postadoptivnom depresijom navode da se osjećaju povučeno i umorno, imaju napadaje plača te ne osjećaju preplavljujuću ljubav prema djetetu (Wolf, 2011.). U ovim je situacijama vrlo bitan osjećaj kompetentnosti koji veže percipiranje vlastitih vještina i samopouzdanja te zadovoljstvo ulogom roditelja. Viši osjećaj kompetencije povezan je sa bržim smanjenjem simptoma depresije u razdoblju od četiri godine nakon smještaja djeteta. Samim time, posvojitelji koji se ne osjećaju dovoljno kompetentno, iskusit će više razine stresa i potencijalno razviti simptome depresije (Anthony i sur., 2019.). Povezano s time, vrlo je bitna podržavajuća okolina, koja može olakšati cjelokupan proces (Anglely i sur., 2014.).

6. ULOGA OKOLINE U TRANZICIJI U RODITELJSTVO

Uskladiti iskustvo svih promjena koje roditeljstvo donosi sa očekivanjima okoline za mnoge roditelje predstavlja izazov (Bartolac, 2021.). Još je na samom početku bitno utvrditi jesu li potencijalni posvojitelji spremni na buduće reakcije osoba iz okoline, koje ponekad znaju predstavljati dodatan izazov (Sladović-Franz, 2019.). U istraživanju autorica Jurić i Blažeka Kokorić (2019.) sudionici istraživanja naglasili su važnost promoviranja pozitivnih stavova i podrške okoline. Naglasak je bio na podršci obitelji, socijalne sredine, školske sredine i slično. Samim time može se zaključiti da okolina igra važnu ulogu u životima posvojitelja te može utjecati na uspješnost samog posvojenja i kasnijeg funkcioniranja posvojiteljske obitelji (Kralj i sur., 2014., prema Jurić i Blažeka Kokorić, 2019.).

6.1. Neformalna podrška

Bez obzira na izazove koji dolaze s posvajanjem, adekvatna podrška obitelji i prijatelja može značajno olakšati ovu tranziciju (Anglely i sur., 2014.). Istraživanja često upućuju na važnost socijalne podrške tijekom različitih životnih tranzicija, pa i tranzicije u roditeljstvo, jer adekvatna podrška okoline poboljšava psihološku dobrobit primatelja te olakšava suočavanje sa stresom i ispunjavanje roditeljske uloge (Sumontha i sur., 2016.). U svom istraživanju, Blažeka Kokorić i Birovljević (2015.) naglašavaju potrebu posvojitelja za neformalnom podrškom u inicijalnoj fazi prilagodbe. Ta podrška odnosi se prvenstveno na podršku partnera, članova šire obitelji te podršku drugih posvojitelja (Blažeka Kokorić i Birovljević, 2015.). Veća razina društvene

podrške pozitivno je povezana sa osjećajem samoučinkovitosti i zadovoljstvom kod žena i muškaraca. Tranzicija u roditeljstvo kod posvojitelja slična je onoj kod bioloških roditelja, gdje će roditelji koji dobivaju veću podršku tijekom trudnoće vrlo vjerojatno imati više povjerenja u svoje roditeljske sposobnosti, što će onda povećati njihovo zadovoljstvo roditeljstvom. Shodno tome, potencijalni posvojitelji se moraju prilagoditi nadolazećim promjenama vezanim za svoju ulogu te novim odgovornostima koji dolaze sa roditeljstvom (Anglely i sur., 2014.).

Većina posvojitelja susreće se sa pozitivnom reakcijom okoline, posljedica čega je i sama dostupnost različitih neformalnih izvora podrške (Blažeka Kokorić i Birovljević, 2015.). Međutim, neke se obitelji iznenade kada shvate da njihovo dijete nije prihvaćeno ni dobrodošlo u obitelj onako kako su oni to očekivali. Neki se članovi obitelji čak toliko odupiru posvojenju djeteta da ga na kraju uopće ne žele prihvatiti, što kod posvojitelja izaziva osjećaj razočarenja. Također, neki se poznanici i članovi obitelji osjećaju slobodnima komentirati i postavljati neugodna pitanja o posvojenju (Foli, 2009.). Blažeka Kokorić i Birovljević (2015.) navode kako predrasude i negativne stavove prema posvojenju obično iskazuju starije generacije, odnosno roditelji posvojitelja. Unatoč tome, na kraju ipak dolazi do postupnog prihvaćanja (Blažeka Kokorić i Birovljević, 2015.).

Kada gledamo društvo u globalu, posvojiteljske obitelji su manjinske i mogu osjećati manju podršku u odnosu na druge obitelji. Isto tako, često se osjećaju „drugačije“ od drugih obitelji (Foli, 2009.). Weistra i Luke (2017.) ukazuju na to da su stavovi društva o posvojenju povezani sa samopercepcijom posvojitelja, jer ti stavovi vrlo vjerojatno utječu na njih i na to kako će sami sebe doživljavati. Isto tako, u njihovom se istraživanju čak 93% ispitanika složilo sa činjenicom da ljudi u društvu ne razumiju posvojiteljske obitelji. Blažeka Kokorić i Birovljević (2015.) također ukazuju na prisutne predrasude u društvu, ali i nedovoljno razumijevanje instituta posvojenja. Prijatelji i obitelj nerijetko budu nesigurni kako reagirati na vijest o posvojenju, a to dodatno potvrđuje i stav društva da posvojenje nije jednako biološkom roditeljstvu (Weistra i Luke, 2017.) te da se često „pravom“ obitelji smatra samo suvremena konvencionalna obitelj, dok se ostali oblici smatraju manje „pravima“ (Blažeka Kokorić i Birovljević, 2015.). Ovakvi stavovi društva kod posvojitelja mogu stvoriti

pritisak da budu „savršeni“, a to može predstavljati problem, jer u određenim situacijama spriječava posvojitelje da traže pomoć (Weistra i Luke, 2017.).

6.1.1. Uloga baka i djedova u tranziciji u roditeljstvo

Kada se govori o neformalnoj podršci, bake i djedovi igraju važnu ulogu u životima roditelja i njihove djece. Oni su na neki način „prva rezerva“ u vremenima krize, pružaju zabavu, prenose različite društvene, osobne i moralne vrijednosti te uspostavljaju osjećaj sigurnosti (Blau, 1984.). Istraživanje koje su proveli Aasve i suradnici (2012.) pokazalo je da su djedovi i bake snažno uključeni u život svojih unuka diljem Europe. Veliki postotak djedova i baka brine se za unuke tjedno, dok je briga o unucima na dnevnoj bazi više raširena u južnoeuropskim zemljama. Kada se govori o ulozi baka i djedova u pružanju brige i podrške za djecu, od velike su važnosti njihove individualne karakteristike gdje je dokazano da dob nije faktor koji utječe na brigu o unucima. Isto tako, ako su baka i djed u partnerskom odnosu vjerojatnije je da će pomagati u skrbi o djeci dok će, ako još uvijek rade ili imaju loše zdravstveno stanje, manje brinuti o unucima. Kada djedovi i bake imaju više unuka o kojima trebaju brinuti, njihova sposobnost pružanja pomoći i brige se drastično smanjuje, što može predstavljati poseban izazov za njih (Aassve i sur., 2012.).

Kada se posvojitelji odluče na posvojenje, očekuje se da svoju odluku iznesu svojim roditeljima. Njihova reakcija na cjelokupan proces može biti različita te istovremeno ovisiti o dosta čimbenika. Jedno od važnih pitanja koje se javlja za bake i djedove je kada su im kćer ili sin odlučili reći za posvojenje (Pitcher, 2009.). Nerijetko se događa da bake i djedovi nisu obaviješteni na vrijeme ili su obaviješteni tek malo prije završetka cijelog procesa, pa čak ni tada ne dobivaju jasnu sliku o tome što se događa. Jedan od razloga može biti taj što ih posvojitelji ne žele razočarati, ako bi se proces završio bezuspješno. Isto tako, kod posvojitelja se može javiti i osjećaj zabrinutosti hoće li njihovi vlastiti roditelji odobriti posvojenje te kakvi će biti njihovi stavovi. To bi za bake i djedove značilo da nemaju puno vremena da se naviknu na taj proces, a isto tako ne žele postavljati puno pitanja, kako se ona ne bi protumačila kao nedostatak podrške (Pitcher, 2009.).

Što se tiče posvojitelja, za njih je vrlo važno da njihovi vlastiti roditelji prihvate posvojenje te očekuju da se prema njihovoj posvojenoj djeci ponašaju jednako kao što

bi se ponašali i prema biološkoj djeci (Pitcher, 2009.). Sama činjenica da posvojitelji znaju da su njihova djeca prihvaćena i dobrodošla od strane djedova i baka čini posvojitelje opuštenijima, a nije iznenađujuće da svi posvojitelji žele da njihovi roditelji odobre i podrže njihovu odluku o posvojenju (Sayre, 2014.). Soparkar (1998.) u svome istraživanju ističe pozitivne stavove baka prema posvojenoj unučadi. Gotovo sve bake izrazile su prihvaćanje posvojene unučadi, a isto su tako bile optimistične u vezi prihvaćanja rasnih razlika i samohranog roditeljstva. Međutim, ključni faktor povezan sa prihvaćanjem posvojene unučadi bio je usklađivanje djetetovih potreba i očekivanja od strane baka i djedova. Gdje je to usklađivanje bilo prisutno i uspješno, bake su razvile snažan osjećaj povezanosti s unučadi, posebice putem naglašavanja sličnosti u izgledu i osobnosti (Soparkar, 1998.).

Što se tiče podrške, verbalna i emocionalna podrška najčešće su dvije vrste podrške koje djedovi i bake pružaju posvojiteljskim roditeljima. Emocionalna podrška nerijetko se može manifestirati kroz pružanja „ramena za plakanje“ ili samo aktivno slušanje kada su posvojitelji pod stresom, zabrinuti, anksiozni ili depresivni. Verbalna podrška je također bitna za prilagodbu novoj ulozi, a može uključivati riječi podrške i ohrabrenja (Sayre, 2014.). S druge strane, podrška baka i djedova nije prisutna kod svakog. Istraživanje koje je provela autorica Sayre (2014.), pokazalo je da postoje djedovi i bake koji nisu pružali podršku prije i nakon posvojenja. Međutim, oni su u ovom slučaju bili u manjini. Većina djedova i baka koji nisu iskazivali podršku te su imali određene nesuglasice sa roditeljima posvojiteljima, kasnije su se promijenili te je njihov stav postao podržavajući. Početni prijelaz i privikavanje predstavljalo je određene izazove za njih, no nakon posvojenja su ih uspjeli prebroditi (Sayre, 2014.).

6.2. *Formalna podrška*

Posvojitelji često prijavljuju potrebu za formalnim i neformalnim savjetodavnim uslugama, podrškom u kući, financijskom pomoći za zdravstvene i pravne usluge povezane sa posvojenjem i slično. Međutim, pristup sveobuhvatnim i visokokvalitetnim uslugama nakon posvojenja predstavlja prepreku mnogima od njih (Reilly i Platz, 2004.). Obitelji koje mogu pristupiti mentalnoj i bihevioralnoj zdravstvenoj skrbi, sudjelovati u obrazovanju o posvojenju, zagovaranju i grupama podrške za skrbnike bolje se snalaze od obitelji koje ne mogu pristupiti tim uslugama tijekom razdoblja nakon posvojenja (Hartinger-Saunders i sur., 2015.).

Stručnjaci predstavljaju bitan element u svakom posvojenju. Oni su uključeni u cjelokupan proces od samog početka. Sar (2020.) ističe ulogu stručnjaka u procesu prije posvojenja kroz kućne posjete, sastanke i informiranje potencijalnih posvojitelja. Također, odnos stručnjaka sa posvojiteljima isto je tako važan element koji utječe na ishod posvojenja (Schweiger i O' Brien, 2005). Sustav socijalne skrbi zbog svoje kompliciranosti može izazvati frustraciju i nezadovoljstvo kod posvojitelja. Kao posljedica toga može se pojaviti i nezadovoljstvo posvojitelja ukupnim procesom posvojenja, a samim time može doći i do negativnog odnosa prema djetetu (Schweiger i O' Brien, 2005).

Pružanje podrške u procesu posvojenja često se fokusira na sam početak procesa, dok bi trebalo omogućiti dostupnost podrške i nakon posvojenja. Waid i Alewine (2018.) ističu kako su podrška i dostupnost socijalnih usluga posvojiteljima najpotrebnije u razdoblju razvojnih promjena djeteta. Isto tako, dostupnost zdravstvenih usluga, poput savjetovanja, grupa podrške i psihoterapije, te osiguravanje materijalnih potpora nakon posvojenja djeteta doprinosi boljoj prilagodbi posvojiteljskoj obitelji te pomaže u uspješnom rješavanju izazova (Waid i Alewine, 2018.). Goodwin i suradnici (2020.) navode da se sposobnost obitelji da traži i koristi podršku te ustraje kroz izazovne trenutke smatra znakom da se obitelj uspješno prilagođava novim okolnostima. Posljedica toga je razvijanje reciprociteta odnosa i jačanje povjerenja među članovima obitelji (Goodwin i sur., 2020.).

Unatoč prisutnosti čimbenika rizika koji povećavaju potrebu za uslugama nakon posvojenja, otprilike jedna četvrtina američkih država ne pruža usluge nakon posvojenja, a oko 40% država ima vrlo ograničenu podršku (Smith, 2014., prema Lee i sur., 2020.). Lee i suradnici (2020.) navode da je najčešće korištena usluga grupa za podršku. U Republici Hrvatskoj postoje udruge koje pružaju usluge nakon posvojenja. Primjerice, udruga Adopta pruža uslugu grupe za podršku, u kojoj se raspravlja o temama tranzicije u roditeljstvo, procesu izgradnje odnosa i privrženosti, podršci socioemocionalnom razvoju djeteta i slično. Osim toga, udruga pruža podršku potencijalnim posvojiteljima i članovima posvojiteljske obitelji kroz individualno savjetovanje i druge vrste psihološke podrške (ADOPTA, 2024.). Još jedna udruga stručnjaka koja provodi programe stručne pripreme za posvojenje je udruga „Na drugi način“, koja također pruža usluge individualnog savjetovanja i grupe za podršku (Na

drugi način, 2024.). Vrijedi spomenuti i Centar za podršku roditeljstvu „Rastimo zajedno“ koji od 2020. godine nudi program koji je namijenjen posvojiteljima i posvojenoj djeci u dobi od 2-10 godina. Program uključuje usluge poput *online* programa od 12 radionica s roditeljima – posvojiteljima, radionica koje se provode licem u lice, u paralelnim grupama s roditeljima i posvojenom djecom predškolske i rane osnovnoškolske dobi te mrežnih resursa za podršku roditeljima – posvojiteljima i stručnjacima koji rade s posvojiteljskim obiteljima (Rastimo zajedno, 2024.).

7. ZAKLJUČAK

Posvojenje je pravni postupak osiguravanja zaštite djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Cjelokupan proces tranzicije u roditeljstvo putem posvojenja prepun je izazova s kojima se posvojitelji mogu susresti. Kako bi taj proces prošao što uspješnije, od velike je koristi priprema potencijalnih posvojitelja, koja bi trebala olakšati njihovu prilagodbu te im pomoći suočiti se sa spomenutim izazovima. Kada se govori o prilagodbi posvojitelja, bitan izazov može predstavljati stres. Uzroci stresa mogu biti individualni problemi ponašanja djece, posvajanje starijeg djeteta, posvajanje većeg broja djece, nedostatak adekvatne stručne pomoći i podrške i slično. Isto tako, tijekom prilagodbe posvojitelji prolaze kroz različite faze. Primjerice faza medenog mjeseca, gdje posvojitelji nastoje pokazivati što više strpljivosti i popustljivosti, faza testiranja, gdje dijete ispituje svoju novu obitelj te faze otrežnjenja, hvatanja u koštac s problemima i faza kvalitetne interakcije. Kao još jedan izazov kod jednog dijela posvojitelja se može javiti postadoptivna depresija. Navodi se da je postotak posvojitelja koji je svjestan ovog problema izrazito mali, što također može predstavljati prepreku. Uz ovu pojavu javljaju se osjećaji neadekvatnosti za odgovornost djeteta, osjećaj panike i iscrpljenosti te nemogućnosti suočavanja sa zahtjevima posvojenog djeteta. Kod same tranzicije u roditeljstvo, uloga okoline je također vrlo važna. Adekvatna podrška okoline poboljšava psihološku dobrobit posvojitelja te olakšava suočavanje sa stresom. Posvojitelji često osjećaju predrasude u društvu, gdje ih ono smatra drugačijima od ostalih obitelji. Posljedica toga može biti smanjenje osjećaja samoučinkovitosti, ali i spriječavanje posvojitelja da potraže pomoć. Kao oblik neformalne pomoći, bake i djedovi igraju važnu ulogu u posvojiteljskim obiteljima. Najčešće pružaju verbalnu i emocionalnu podršku te u većini slučajeva pomažu roditeljima da se suoče sa izazovima. Što se tiče formalne

podrške, bitno je da stručnjaci uspostave dobar odnos sa posvojiteljima, kako bi ishod posvojenja bio uspješan. Oblici podrške poput individualnog savjetovanja, grupa za podršku i psihoterapije također doprinose boljoj prilagodbi posvojiteljskoj obitelji.

8. LITERATURA

1. Aassve, A., Meroni, E., & Pronzato, C. (2012). Grandparenting and Childbearing in the Extended Family. *European Journal of Population* 28(4), 499–518. doi:10.1007/s10680-012-9273-2
2. ADOPTA (2024). *Udruga za potporu posvajanju*. Posjećeno 15.07.2024. na mrežnoj stranici ADOPTA: <https://www.adopta.hr/>
3. Ajduk, M. (2013). *Bitna obilježja posvojenja*. Neobjavljeni završni rad. Zagreb: Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada.
4. Angley, M., Divney, A., Magriples, U., & Kershaw, T. (2014). Social Support, Family Functioning and Parenting Competence in Adolescent Parents. *Maternal and Child Health Journal*, 19(1), 67–73. doi:10.1007/s10995-014-1496-x
5. Anthony, R. E., Paine, A. L., & Shelton, K. H. (2019). Depression and Anxiety Symptoms of British Adoptive Parents: A Prospective Four-Wave Longitudinal Study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(24), 5153. doi:10.3390/ijerph16245153
6. Baisch, M. J., Carey, L. K., Conway, A. E., & Mounts, K. O. (2010). Perinatal depression: a health marketing campaign to improve screening. *Nursing for women's health*, 14(1), 20-33.
7. Baldo, A. J., & Baldo, T. D. (2003). A Dual-Career Couple's Experience with Adoption: The Dramatic Impact of Moving from Couple to Instant Parenthood. *The Family Journal*, 11(4), 400–403. doi:10.1177/1066480703255388
8. Barrat, S. (2006). Systemic work with families after adoption. U J. Kenrick, C. Lindsay, & L. Tollemache (ur.), *Creating new families. Therapeutic approaches to fostering, adoption, and kinship care* (str. 145–161). London: Karnac.

9. Bartolac, A. (2021). Iskustvo tranzicije u majčinstvo i promjene okupacijskog životnog stila mladih majki. *Ljetopis socijalnog rada*, 28(3), 645-671.
10. Belamarić, J. (2016). *Kako pripremiti dijete za posvojenje*. Zagreb: ADOPTA.
11. Berk, L.E. (2008). *Psihologija cjeloživotnog razdoblja*. Jastrebarsko : Naklada Slap
12. Bird, G. W., Peterson, R., & Miller, S. H. (2002). Factors Associated With Distress Among Support-Seeking Adoptive Parents. *Family Relations*, 51(3), 215–220. doi:10.1111/j.1741-3729.2002.00215.x
13. Blau, T. H. (1984). An evaluative study of the role of the grandparent in the best interests of the child. *The American Journal of Family Therapy*, 12(4), 46–50. doi:10.1080/01926188408250197
14. Blažeka Kokorić, S., & Birovljević, J. (2015). Posvojiteljske obitelji–izazovi prilagodbe i reakcije okoline. U D. Maleš (ur.), *Kako smo postali obitelj: Posvojenje-dio moje priče* (str. 33-60). Zagreb: Na drugi način
15. Blum, H. P. (1983). Adoptive Parents. *The Psychoanalytic Study of the Child*, 38(1), 141–163. doi:10.1080/00797308.1983.1182
16. Bond J. (1995). Post-adoption depression syndrome. *Roots and Wings Adoption Magazine*. Posjećeno 15.07.2024. na mrežnoj stranici: <http://www.adopting.org/pads.html>
17. Brodzinsky, D. M. (1987). Adjustment to adoption: A psychosocial perspective. *Clinical Psychology Review*, 7(1), 25–47. doi:10.1016/0272-7358(87)90003-1
18. Ceballo, R., Lansford, J. E., Abbey, A., & Stewart, A. J. (2004). Gaining a Child: Comparing the Experiences of Biological Parents, Adoptive Parents, and Stepparents. *Family Relations*, 53(1), 38–48. doi:10.1111/j.1741-3729.2004.00007.x
19. Chateaufneuf, D., Pagé, G., & Decaluwe, B. (2017). Issues Surrounding Post-Adoption Contact in Foster Adoption: The Perspective of Foster-to-Adopt Families and Child Welfare Workers. *Journal of Public Child Welfare*, 12(4), 436–460.
20. DeLory, A. (2006). Baby shock: The need to treat post-adoption depression. *Medical Post*, 42(1), 41.

21. Erikson, E. (1963). *Childhood and society*. New York: W. W. Norton.
22. Foli, K. J. (2009). Depression in Adoptive Parents: A Model of Understanding Through Grounded Theory. *Western Journal of Nursing Research*, 32(3), 379–400.
23. Foli, K. J., Hebdon, M., Lim, E., & South, S. C. (2017). Transitions of adoptive parents: A longitudinal mixed methods analysis. *Archives of Psychiatric Nursing*, 31(5), 483-492.
24. Foli, K. J., South, S. C., Lim, E., & Jarnecke, A. M. (2016). Post-adoption depression: Parental classes of depressive symptoms across time. *Journal of Affective Disorders*, 200, 293–302. doi:10.1016/j.jad.2016.01.049
25. Foli, K.J., & Thompson, J.R. (2004). *Post-adoption blues: Overcoming the unforeseen challenges of adoption*. Emmaus: Rodale Books.
26. Gair, S. (1999). Distress and depression in new motherhood: research with adoptive mothers highlights important contributing factors. *Child & Family Social Work*, 4(1), 55–66. doi:10.1046/j.1365-2206.1999.00098.x
27. Gerstenzang, S. & Freundlich, M. (2006). *Finding a Fit that will last a lifetime: a guide to connecting adoptive families with waiting children*. Baltimore: AdoptUSKIds.
28. Gill, M. M. (1978). Adoption of Older Children: *The Problems Faced*. *Social Casework*, 59(5), 272–278. doi:10.1177/104438947805900503
29. Gilmore, D. (2023). *Open or Closed Adoption: Advantages of Each Type of Adoption*. Posjećeno 17.7.2024. na mrežnoj stranici FindLaw <https://www.findlaw.com/family/adoption/open-or-closed-adoption-pros-ofeach.html>.
30. Goodwin, B., Madden, E., Singletary, J., & Scales, T. L. (2020). Adoption workers' perspectives on adoption adjustment and the honeymoon period. *Children and Youth Services Review*, 119, 105513. doi:10.1016/j.chilyouth.2020.105
31. Guštin, M. i Rešetar, B. (2023). Međudržavno posvojenje u Republici Hrvatskoj kroz prizmu slučaja posvojenja djece iz DR Konga. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 73 (5), 881-929. <https://doi.org/10.3935/zpfz.73.5.03>

32. Hamilton, L., Cheng, S., & Powell, B. (2007). Adoptive parents, adoptive parents: Evaluating the importance of biological ties for parental investment. *American Sociological Review*, 72, 95–116.
33. Hartinger-Saunders, R. M., Troteaud, A., & Johnson, J. M. (2015). Post adoption service need and use as predictors of adoption dissolution: Findings from the 2012 National Adoptive Families Study. *Adoption Quarterly*, 18(4), 255–272. <http://dx.doi.org/10.1080/10926755.2014.895469>
34. Howe, D. (1995). Adoption and Attachment. *Adoption & Fostering*, 19(4), 7–15. doi:10.1177/0308575995019004
35. Judge, S. (2003). Determinants of Parental Stress in Families Adopting Children From Eastern Europe. *Family Relations*, 52(3), 241–248. doi:10.1111/j.1741-3729.2003.00241.x
36. Jurić, I. & Blažeka Kokorić, S. (2019). Iskustva stručnjaka o posvojenju djece starije životne dobi . U S. Blažeka Kokorić (ur.), *Posvojenje – različite perspektive, isti cilj* (str. 62-97). Zagreb: Na drugi način.
37. Kirk, D. (1964). *Shared Fate*. New York: Fress Press
38. Kralj, S., Modić Stanke, K., i Topčić-Rosenberg, D. (2014). *Problemi i potrebe posvojiteljskih obitelji tijekom procesa prilagodbe i integracije posvojene djece u obitelj, odgojno obrazovne institucije i okolinu*. Zagreb: Udruga ADOPTA.
39. Laklija, M., & Šagi, A. (2020). Međunarodno posvojenje–moguće zloupotrebe instituta i važnost zaštite prava djeteta na razvoj kulturnog identiteta. *Socijalne teme: Časopis za pitanja socijalnog rada i srodnih znanosti*, 1(7), 11-37.
40. Lee, B. R., Wyman Battalen, A., Brodzinsky, D. M., & Goldberg, A. E. (2020). Parent, Child, and Adoption Characteristics Associated with Post-Adoption Support Needs. *Social Work Research*, 44(1), 21–32. doi:10.1093/swr/svz026
41. Levy-Shiff, R., Bar, O., & Har-Even, D. (1990). Psychological adjustment of adoptive parents-to-be. *American Journal of Orthopsychiatry*, 60(2), 258–267. doi:10.1037/h0079165

42. Lewis, L. (2018). Meeting my child for the first time: adoptive parents' experiences of the period of adoption transition. *Adoption & Fostering*, 42(1), 38–48.
43. Logan, J. (2010). Preparation and planning for face-to-face contact after adoption: The experience of adoptive parents in a UK study. *Child and Family Social Work*, 15(3), 315–324.
44. MacDonald, M., & McSherry, D. (2011). Open Adoption: Adoptive Parents' Experiences of Birth Family Contact and Talking to Their Child about Adoption. *Adoption & Fostering*, 35(3), 4–16.
45. Macuka, I. (2022). Pregled suvremenih izazova u roditeljstvu. *Suvremena psihologija*, 25(1), 71-88.
46. Mainemer, H., Gilman, L. C., & Ames, E. W. (1998). Parenting Stress in Families Adopting Children From Romanian Orphanages. *Journal of Family Issues*, 19(2), 164–180. doi:10.1177/01925139801900200
47. McCarthy, H. (2007). *Post-adoption depression: What to do if this happens to you*. Retrieved April, 16, 2008. Posjećeno 15.07.2024. na mrežnoj stranici: <https://corambaaf.org.uk/sites/default/files/Marketing/CoramBAAF%20Conversations/Post%20adoption%20depression/PADS.pdf>
48. Mott, S. L., Schiller, C. E., Richards, J. G., O'Hara, M. W., & Stuart, S. (2011). Depression and anxiety among postpartum and adoptive mothers. *Archives of Women's Mental Health*, 14(4), 335–343. doi:10.1007/s00737-011-0227-1 10.1007/
49. Moyer, A. M., & Goldberg, A. E. (2015). "We were not planning on this, but ...": Adoptive parents' reactions and adaptations to unmet expectations. *Child & Family Social Work*, 22, 12–21.
50. Na drugi način (2024). *Edukacija i priprema (potencijalnih) posvojitelja – Škola za posvojitelje*. Posjećeno 15.07.2024. na mrežnoj stranici Na drugi način: <https://nadruginacin.hr/>
51. Obiteljski zakon. Narodne novine, br. 103/15, 98/19, 47/20, 49/23
52. Palacios, J., & Sánchez-Sandoval, Y. (2006). Stress in parents of adopted children. *International Journal of Behavioral Development*, 30(6), 481–487. doi:10.1177/0165025406071492

53. Payne, J. L., Fields, E. S., Meuchel, J. M., Jaffe, C. J., & Jha, M. (2010). Post adoption depression. *Archives of Women's Mental Health*, 13(2), 147–151. doi:10.1007/s00737-009-0137-7
54. Pemberton, C.K., Neiderhiser, J.M., Leve, L.D., Natsuaki, M.N., Shaw, D.S., Reiss, D., Ge, X., (2010) Influence of parental depressive symptoms on adopted toddler behaviors: an emerging developmental cascade of genetic and environmental effects. *Development and psychopathology*. 22, 803–818. <http://dx.doi.org/10.1017/>
55. Pinderhughes, E. E., & Rosenberg, O. F. (1990). Family-Bonding with High Risk Placements: A Therapy Model that Promotes the Process of Becoming a Family. *Journal of Children in Contemporary Society*, 21(3-4), 209-230.
56. Pitcher, D. (2009). Adopted Children and Their Grandparents: Views from three Generations. *Adoption & Fostering*, 33(1), 56–67. doi:10.1177/030857590903300106
57. Pravobranitelj za djecu (2023). *Izvešće o radu Pravobranitelja za djecu*. Posjećeno 20.05.2024. na mrežnoj stranici: <https://dijete.hr/docs/Izvjes%CC%8Cc%CC%81e%20o%20radu%20pravobraniteljice%20za%20djecu%20za%202023%20godinu.pdf>
58. Quinton, D. (2012). *Rethinking Matching in Adoptions from care: A conceptual and research review*. London: BAAF.
59. Rapoport, R., & Rapoport, R. N. (1964). New light on the honeymoon. *Human Relations*, 17(1), 33-56.
60. Rastimo zajedno (2024). *Centar za podršku roditeljstvu*. Posjećeno 24.08.2024. na mrežnoj stranici Rastimo zajedno: <https://www.rastimozajedno.hr/rastimo-zajedno-u-novoj-obitelji/>
61. Rees, C.A. & Selwyn, J. (2009). Non infant adoption from care: lessons for safeguarding children. *Child: care, health and development*, 35(4), 561-567.
62. Reić Ercegovac, I., & Penezić, Z. (2011). Zadovoljstvo životom, depresivnost i stres kod žena tijekom trudnoće i prve godine postpartalno-uloga osobina ličnosti, zadovoljstva brakom i socijalne podrške. *Klinička psihologija*, 4(1-2), 5-21.

63. Reić Ercegovac, I., & Penezić, Z. (2012). Subjektivna dobrobit bračnih partnera prilikom tranzicije u roditeljstvo. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 21(2 (116)), 341-361.
64. Reilly, T., & Platz, L. (2004). Post-adoption service needs of families with special needs children. *Journal of Social Service Research*, 30(4), 51–67. http://dx.doi.org/10.1200/JO79c30n04_03.
65. Reitz, M., & Watson, K. W. (1992). *Adoption and the family system*. New York: Guilford.
66. Sar, B. K. (2000). Preparations for adoptive parenthood with a special-need child: Role of agency preparation tasks. *Adoption Quarterly*, 3(4), 63-80.
67. Sayre, J. A. (2014). *Grandparents' Interactions and Support for Families with Non-Biological Adopted Children*. Doctoral dissertation. Virginia: Polytechnic Institute and State University.
68. Schweiger, W. K., & O'Brien, M. (2005). Special needs adoption: An ecological systems approach. *Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies*, 54(4), 512–522.
69. Sladović-Franz, B. (2019). Procjena i uparivanje posvojitelja i djeteta. U: S. Blažeka Kokorić (ur.), *Posvojenje – različite perspektive, isti cilj* (38 – 61). Zagreb: Na drugi način.
70. Smith, S. L. (2014). *Supporting and preserving adoptive families: Profiles of publicly funded post-adoption services*. New York: Donaldson Adoption Institute.
71. Soparkar B. (1998). *Grandmothers' Reactions to Having Adopted Grandchildren*. Doctoral dissertation. Connecticut: The University of Connecticut.
72. Sumontha, J., Farr, R. H., & Patterson, C. J. (2016). Social support and coparenting among lesbian, gay, and heterosexual adoptive parents. *Journal of Family Psychology*, 30(8), 987–996.
73. Tully, E. C., Iacono, W. G., & McGue, M. (2008). An adoption study of parental depression as an environmental liability for adolescent depression and childhood disruptive disorders. *American Journal of Psychiatry*, 165(9), 1148–1154. doi:10.1176/appi.ajp.2008.0709143

74. Viana, A. G., & Welsh, J. A. (2010). Correlates and predictors of parenting stress among internationally adopting mothers: A longitudinal investigation. *International journal of behavioral development*, 34(4), 363-373.
75. Waid, J., & Alewine, E. (2018). An exploration of family challenges and service needs during the post-adoption period. *Children and Youth Services Review*, 91, 213-220.
76. Weistra, S., & Luke, N. (2017). Adoptive parents' experiences of social support and attitudes towards adoption. *Adoption & Fostering*, 41(3), 228–241. doi:10.1177/0308575917708702
77. Wolf, D. (2011). *Post Adoption Depression Syndrome: An Exploration of Adoption Specialists' Attitudes and Need for Intervention Services Markita*. Doctoral dissertation. Chicago: Faculty of The Chicago.
78. Zurak, T., & Laklija, M. (2020). Proces pripreme djeteta za posvojenje iz perspektive stručnjaka. U S. Blažeka Kokorić (ur.), *Posvojenje-različite perspektive, isti cilj* (str. 7-37)Zagreb: Na drugi način.